

HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLERİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ (SİNOP İLİ ÖRNEĞİ)

Necdet AYKAÇ

Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Muğla.

Özet

Bu araştırma 2005–2006 yılında uygulamaya konan Hayat Bilgisi öğretim programının uygulamaya ne ölçüde yansıtıldığını belirlemek amacı ile öğretmenlerin bu ders kapsamında etkinlikleri uygularken hangi yöntem, teknikleri kullandıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada betimsel yöntem kullanılarak öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuş, kullandıkları yöntem ve teknikler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Hayat Bilgisi öğretmen kılavuzu, öğrenci ders kitapları ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler incelenerek hangi yöntem ve tekniklere ne oranda yer verildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın evrenini Sinop merkez ve merkez köylerindeki ilköğretim birinci kademedeki 1. 2 ve 3'üncü sınıfları okutan 140 öğretmen oluşturmuştur. Örneklemini ise, bunların arasından rastgele seçilen 47 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Bu çalışmada, Hayat Bilgisi dersinde öğretmenlerin kullandıkları yöntemleri belirlemek için ilköğretim birinci kademedeki öğretmenlere uygulanmak üzere 20 maddeden oluşan likert tipi 5'li dereceleme ölçeği geliştirilmiş ve örneklem kapsamında görev yapan öğretmenlere uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersi için vazgeçilmez öneme sahip olan gezi-gözlem, inceleme gibi öğrenciyi sürece katan yöntemlere yeterli oranda yer verilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, Yöntem, Teknik, Program Değerlendirme

EVALUATION OF THE METHODS AND TECHNIQUES USED IN KNOWLEDGE OF LIFE COURSE TEACHING PRO(SİNOP CASE STUDY) GRAM ACCORDING TO TEACHER OPINIONS

Abstract

This study was carried out for the purpose of to investigate to what extent the new Knowledge of Life teaching program introduced in 2005-2006 school year has found reflections in the practice and the extent to which teachers use some methods and techniques in the new program. In the study, descriptive method is used and through teachers' own statements, the methods and techniques used by them are examined. Moreover, Knowledge of Life course teacher manual, text books and work books

are examined to determine which methods and techniques are included in them. The universe of the study is made up by 140 teachers teaching first, second and third graders in the primary schools of Sinop city and surrounding villages. Sampling of the study consists of 47 teachers randomly selected among the universe. In this study, a questionnaire consisting of 20 five-point Likert type items was developed to determine the methods and techniques used by the teachers in teaching and learning process and it was administered to the teachers in the sample. At the end of the study, it was found that the teachers do not sufficiently use the methods of great importance to involve the students in the process such as trips-observations, and exploration.

Keywords: Knowledge of Life, Method and Tecnique, Assesment of Program

1. GİRİŞ

Eğitimin genel amacının, çocuğun, çevresine başarılı ve etkin bir biçimde uyum sağlamasına katkı sağlamak olduğu düşünülürse, ilköğretim düzeyinde Hayat Bilgisi dersi bunu gerçekleştiren ilk ders olma niteliği ile karşımıza çıkmaktadır (1). Bu yüzden Hayat Bilgisi dersi yoluyla çocuğun bir yandan üst öğrenime hazırlanması, diğer yandan toplumsal bir kimlik edinmesi amaçlanmaktadır.

Hayat Bilgisi dersinin değişik tanımları yapılmıştır. Tanımlardan biri, “Öğrencilerden kendini ve çevresini tanıma, kendini geliştirerek çevresine uyum gösterme, çok yönlü ve yaratıcı düşünme, problem çözmeye gibi özelliklerin temellerinin atıldığı bir derstir” (2), (1) ise, “Çocuğun içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel çevreyi incelemesini sağlayarak, çevresi ve çevre sorunları hakkında doğru ve sağlam bilgiler ile çevreye uyumda iyi alışkanlıklar ve gerekli beceriler öğretmek amacıyla düzenlenen bir ders” olarak tanımlamıştır. Bir diğer tanımda ise Hayat Bilgisi Dersi, “Doğal ve toplumsal gerçekle kanıtlanmaya dayalı bir bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler” olarak da tanımlanmaktadır (3). Tanımların ortak özelliğine bakılacak olduğunda bu ders aracılığıyla insanın insandan, insanın doğadan öğrenmesi, içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, doğayı keşfederek anlaması, yaratıcılığını ve problem çözmeye gücünü geliştirmesi amaçlanmaktadır. Bu yönüyle bu ders aynı zamanda, keşfetme, yaratıcılığı geliştirme, doğanın dilini öğrenme ve doğanın gücünden yararlanma dersi olarak kabul edilebilir. Bu açıdan bakıldığında çevredeki bütün fiziksel ve toplumsal olgular, olaylar ve yaşam alanları bu derse bir kaynak oluşturduğu gibi bunların öğrenilmesi ise, ancak yaparak-yaşayarak öğrenmeye olanak sağlayan öğretim yöntem ve teknikleri ile mümkün olabilecektir.

Hayat Bilgisi Dersi, her şeyden önce hayatilik ilkesinin doğal bir sonucu olduğu için okulun hayata kapılarını açması gerekmektedir. Hayatı daima göz önünde bulunduran ve hatta hayatın kendisini yaşatmaya çalışan bir okulda, ders konularının da hayattan alınması gerekir. Hayat bilgisinde seçilen konular kadar uygulanan yöntem, teknik ve araç-gereçlerin yaşamın ya kendisi ya da modeli olması etkili ve verimli bir öğrenmenin oluşmasında önemli bir rol oynayacaktır. Bu açıdan bakıldığında Hayat

Bilgisi öğretiminde yaşamla okulu bütünleştiren birçok yöntem ve teknik kullanılabildiği gibi eğitim ortamlarının da bu anlayışla düzenlenmesi gerekmektedir. Hayat Bilgisi dersi için hayvanlar, taşlar, doğal hadiseler, evler, yollar, tarihi abideler, fabrikalar, dükkânlar, pazaryerleri, eğlence yerleri, sergiler yerinde gezilirken diğer yandan yaşamın kendisi okula getirilerek, “okulda tabiat köşeleri, (tatbikat bahçesi, akvaryum, saksılar, kafesler veya kümesler vb.) kum masaları, planlar, modeller, levhalar, resimler, kartpostallar, film, temsili resimler, meyve, kumaş, deri numuneleri vb.” yaparak-yaşayarak öğrenme sağlanabilir; fakat tüm bu teknikler arasında en değerlisi, öğrencilere yaptırılan araştırmalar ve sınıf gezileridir (4).

1900’lü yılların ilk çeyreğinde Hayat Bilgisi dersi için, hayatın her alanı bir öğrenme ortamına dönüştürülüp öğrenme ortamı sınıfla sınırlı görülmezken, 2005 yılındaki programda gezi-gözlem yöntemine yer verilmemesi oldukça düşündürücüdür. Hayat Bilgisi dersine ilişkin olan her konunun sınıfın dört duvarı arasında yaşama imkânı bulunmadığından hayata ilişkin bazı olgu ve olayları gidip yerinde görmek daha uygun olabilecektir. Bu yönüyle öğrencileri öğrenme sürecine aktif olarak katan yaparak yaşayarak öğrenmesine olanak sağlayan yöntem ve tekniklere yer verilmesi etkili bir öğrenme süreci açısından oldukça önemlidir.

“Okul ve Hayat” adlı kitabında (5) dile getirdiği gibi, “Aşırı yüklü programlar ve buna bağlı olarak da bilgilerin öğrenciye aktarılarak depo edilmesi, yani ezberletilmesi anlayışı yıkılmıştır. Öğrenme- öğretim sürecinde önemli olan; nelerin öğretileceğinden daha çok bunların nasıl öğretileceğidir. Öğretimde asıl amaç çok bilgi aktarmaktan ziyade öğrenilenlerin iyi anlaşılması ve benimsenmesidir”. Bireyin önceki yaşantıları ve hazır bulunuşluğuna göre öğrenmeyi, bireyin kendi zihninde yapılandırabileceği gerçeğine uygun olan bu yaklaşımın hayat bulması ancak bireyin öğrenmesi için uygun koşullar, araç-gereç, mekân ve çevre sağlandığında mümkün olabilecektir. Hayat bilgisi dersi için en uygun çevre ise bireyin gerçek nesne, olgu ve olaylarla iletişim kurabileceği hayatın kendisidir. Bu yönüyle bu ders için okulla hayatın bağlarını koparmak yerine, bu bağları güçlendirecek gezi-gözlem, inceleme gibi yöntemlerin geniş bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Yeni Hayat Bilgisi dersi programının yönünü belirleyen yapılandırmacı yaklaşım anlayışı da öğrencinin katılımını ön görmesine ve öğrencinin bilgiyi kendisinin yapılandırmasına olanak sağlayan bir yaklaşım olarak ifade edilmiştir.

2005 yılında uygulamaya konan İlköğretim Programlarında temel alınan yapılandırmacı yaklaşımda, öğrencilerin kendi kavramlarını kendileri oluşturması ve yaşamda karşılaştıkları problemlere ilişkin çözüm yollarını kendilerinin geliştirmeleri gerekmektedir. Bu yönüyle yapılandırmacı öğretim ortamının, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu şekilde düzenlenen bir öğrenme süreci, öğrenciye inisiyatif kullanma, öğrendiğini değerlendirme ve yaşayarak deneyim kazanma imkânları sunmaktadır (6). Öğrencilerin öğrenmelerini kendilerinin oluşturması ve öğrenme sürecine aktif katılımları eğitim bilimsel literatür açısından doğru kavramlar olmasına karşın, bu öğrenme şeklinin yalnız

kitaplarla ve sınıf içi etkinliklerle sınırlandırılması öğrencinin toplumsal yaşamdan, insandan ve doğadan koparılması anlamına gelir ki bu tür bir öğrenme “okulun hayatın kendisi olması gerektiği” ve bireyin “gerçek nesne ve objelerle daha etkili öğrenebileceği” ilkelerine ters düşmektedir. Bu şekilde etkili ve verimli bir öğrenme sağlanamayacağı gibi, aslında bu yapılandırmacı yaklaşımın doğasına da aykırıdır.

Hayat Bilgisi dersinin kitaba dayalı olarak verilmesi, dersin ve çocuğun doğasına uygun olmayan, bir anlayıştır. Çocuğun tutuklanması, çemberlere hapsedilmesi-dir. Çocuğun somut işlem basamağında oluşu, büyük bir enerjinin kullanımına dönük bir öğrenme yaşantısının kullanılmasını zorunlu kılar. Hayat Bilgisi öğretimini, doğa, toplum ve birey eksenine oturtmak gerekir. Hayat Bilgisi dersi bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir (7). Hayat Bilgisi dersi, bir yanı sıra fen bilimlerine, bir yanı sıra da toplumsal bilimlere dayalıdır. Olay ve olguların incelenmesi, belge ve bulgularla yararlanarak geçmişe ve geleceğe dönük çalışmalar yapmak mümkün olabileceği gibi öğrenci bu süreçte harcayacağı enerjiyle yeni gerçeklerle karşılaşacak, onu yapılandırabilecektir.

İlköğretim okullarında, 1. 2. ve 3. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi dersi, öğrencinin topluma uyum sağlamasında, kendisini ve doğayı tanımada çok önemli bir derstir. Hayatı sadece, doğumla ölüm arasındaki süre olarak değil, bilimsel anlamda hayatın başlangıcı, fiziksel, kimyasal ve biyolojik bir oluşum ve değişim süreci olarak da algılamak gerekmektedir. Hayat Bilgisi dersi, taşların, ağaçların gözlemlendiği, sayılarının, renklerinin anlatıldığı bir etkinlik değil, doğanın iç dinamiğinin anlaşılması çalışmalarına dayalı bir disiplindir. Öğrenci, hayat bilgisiyse hayatın temel matematiğini, mantığını, gözlem ve incelemelere dayalı olarak keşfedip ve yapılandırmaktadır (8).

Hayat Bilgisi dersi programlarına tarihsel bir süreç olarak bakıldığında bütüncül bir program anlayışı yakalanamamasına karşın bu dersin hep yaşamın içinde olması gereken bir disiplin olarak görülerek yakın çevre ve yaşam alanları ile ilişkilerin oluşturulduğu ya da “okul hayatın kendisidir” ilkesinden yola çıkılarak yaşamsal ve üretimsel alanların okul içine inşa edilmeye çalışıldığı görülebilecektir. Bunlar bağ, bahçe, tarım alanları, çiftlikler gibi yaşam kesitlerinin birer örneği ve öğrencilerin yaşamsal bağ kaynakları olmuşlardır.

Hayat Bilgisi dersi, 1926 yılında İlkokul Programına girmiştir. 1936 programında “gözlem” üzerinde önemle durulurken, 1948 programında “Hayat Bilgisi” dersi, “bir gözlem, yaşama, iş ve deney” dersi olarak ifade edilmiş, konuların işlenmesinde grupla çalışmanın ve iş bölümünün önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu ders aracılığıyla ikinci devrede okutulan Fen ve Sosyal Bilgiler dersine (Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi) temel kazandırmaya çalışılmıştır. Hayat Bilgisi 1968 programında, çocuğun çeşitli yeteneklerini geliştiren bir “öz” muhteva dersi olduğu belirtilmiş ve bu ders için bazı konuların sınıf gezisi ile işlenmesi, buna olanak yoksa araştırma inceleme ödevleri verilmesi, küme çalışmasından yararlanılması önerilmiştir (1).

Hayat Bilgisi dersi programının tarihsel gelişim süreci kısaca gözden geçirildiğinde, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968 programlarında, programın öğelerinden ikisi olan amaçlar ve içeriğin belirlendiği, ancak öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve değerlendirilmelere yer verilmediği, açıklamalar kısmında ise bu ders kapsamında kullanılabilir yöntem ve değerlendirme tekniklerine kısaca değinildiği görülmektedir. Bu programların açıklamalar kısmında, Hayat Bilgisi dersinin çevreyi, çocuğa duyu organları aracılığıyla tanınmasına olanak sağlayan bir ders olması nedeniyle bu dersin sınıf dışına taşınarak, gezi-gözlem ve inceleme yöntemlerine grup ve küme çalışmalarına olanak sağlanması önerilmiştir. Hayat Bilgisi dersi 1926 yılından itibaren “bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersi” olarak tanımlanmış ve bu yönüyle çocuğun içinde bulunduğu doğal ve toplumsal gerçeği, onun ruhsal durumuna uygun bir bütün halinde kavratılmasının önemi üzerinde durulmuştur (9). 1962, 1965, 1968 ve 1998 programlarında yakın çevreyi tanıma ve yurttaşlık eğitimine önemli oranda yer verilirken; 2005 yılında temel felsefesini öğrencilerin etkin katılımına ve bilgiyi kendisinin yapılandırmasına göre biçimlendiren yapılandırmacı yaklaşıma uygun bir eğitim programı uygulamaya konmuştur. Bu yönü ile bu program, öğrenenlerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmasına olanak sağlayacak bir öğrenme sürecinin biçimlendirilmesine gereksinim duyulmasına karşın, 1926 yılında getirilen hayatın kendisi olma ve hayatı sınıfa getirme ya da öğrenme süreci, dört duvar arasından çıkararak yaşamla ve yaşamsal olgu ve nesnelere etkileşim içerisinde olan bir öğrenme ortamı yaratılmadığı için etkili ve verimli bir öğrenme sürecinin biçimlendirilemediği söylenebilir.

Hayat Bilgisi dersinin öğretim programında da günümüzde öğrenme-öğretme sürecinde çocukların bilgilerini sürekli güncelleyebilecek becerileri kazandıracak şekilde bir öğrenim sürecinin gerçekleştirilmesi gerektiğini, bunun da ancak öğrencilerin aktif olduğu öğretim yöntemleri ile mümkün olabileceği belirtilmiştir. Aynı şekilde programda öğretmenlerin rollerinden biri de, öğrencilere bu anlayışa uygun öğrenme-öğretme ortamları hazırlamak ve etkinlikler konusunda öğrencilere rehberlik etmek olduğu belirtilmiştir. Programda bu ortam şu şekilde tanımlanmıştır:

Öğrencilerin dersi pasif bir şekilde izleyip dinlemek yerine, sürece etkin olarak katıldıkları, gerektiğinde birer araştırmacı gibi hareket ettikleri bir ortam olduğu belirtilmiştir.

Hayat Bilgisi eğitimiyle çocukların bir olgu ya da olay hakkında kendi etkinlikleri yoluyla uyarıcıları anlamlandırmaları ve bilgiyi yapılandırmaları gerekmektedir. Bu nedenle hayat bilgisi etkinliklerinin özü ve başlangıç noktası;

- Çocukta bir olgu / olay arasındaki doğrudan karşılaşma,
- Çocukla çevresindeki doğrudan etkileşimi,

- Bu deneyim sonucunda çocuğun kendi fiziksel ve zihinsel çabasıyla doğrudan öğrenmesi olmalıdır. Kimse çocuk adına öğrenmeyi anlamlandıramaz ve yapılandıramaz. Bu süreçte öğretmen çocuğa sadece yol gösterici olabilir denmektedir (10).

Bu yaklaşımlar bilimsel ve toplumsal gerçeklere uygun olmasına karşın, bu anlayışın programlara ve uygulama sürecine tam olarak yansımamış olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir.

Yapılan araştırmalar da, programda belirtilen ilkelerin uygulamaya ve programın içeriğine yeterli oranda yansıtılmadığını göstermektedir. Bu araştırmacılarından biri olan (11), deneme uygulaması yapılan Hayat Bilgisi 2004 öğretim programında bazı aktif öğretim yöntemlerine yer verilmesine karşın ayna tekniği, dokuz odalı sorun çözme tekniği, başka tekniği gibi psikolojide kullanılan yöntem ve tekniklere yer verilmesine rağmen, hayatın kendisi olması gereken ve çocuğun gerçek dünyayı gezerrek gözlemleyerek öğrenmesine olanak sağlayan gezi-gözlem gibi yöntemlere programda yer verilmediğini belirtmiştir (12). Yaptığı programın deneme uygulaması sırasında araştırmada elde edilen sonuçlarda da Hayat Bilgisi dersinin öğretiminde problem çözme, tartışma, beyin fırtınası, işbirliğine dayalı öğretim yöntemine, öğrencilerin yaratıcılıklarını sergileyebilecekleri ve eğlenerek öğrenebilecekleri dramatizasyon ve eğitici oyunlar, onları araştırmaya sevk edecek gezi, gözlem ve deney gibi yöntemlere ağırlık verilmesi, öğrenmenin daha etkili ve zevkli hale gelmesi açısından önem taşımaya karşın, öğretmen kılavuzundaki etkinlikler incelendiğinde yukarıda belirtilen yöntemlere yeterince yer verilmediği, daha çok soru-cevap, tartışma ve okuma stratejilerine yer verildiği saptanmıştır. Bu sonuçlar 1998 programı üzerine Belet'in yaptığı araştırma sonuçlarından çok farklı görünmemektedir (13). Yaptığı araştırmada, öğretmenlere, "Hayat Bilgisi programını uygularken hangi öğretim yöntemlerini kullanıyorsunuz?" sorusunu yöneltmiş ve öğretmenlerin en çok kullandığı yöntemin soru-yanıt (% 95,5) olduğunu belirlemiştir. Öğretmenlerin % 73,6'sının düz anlatım, % 68,5'inin gösteri ve % 61,7'sinin tartışma yöntemini benimsediklerini; % 57,7'sinin bireysel çalışmalara yer verdiklerini, % 53,9'unun ise küme çalışması yöntemini kullandıklarını tespit etmiştir. Aynı şekilde 2005 yılında uygulamaya konulan programda da gerek etkinlikler içerisinde, gerekse öğretmenlerin uygulamalarında aktif öğretim yöntemlerine yeterli oranda yer verilmediği düşünülmektedir. Bu yönüyle yeni Hayat Bilgisi dersi programının bazı yeni yöntem ve tekniklere yer vermesine karşın aktif yöntem ve tekniklere yer verme bakımından eski programdan köklü bir kopuş sağladığını söylemek oldukça zor görünmektedir.

Program geliştirme açısından önemli bir gerçek de, programın başarısının uygulamadaki başarı ile doğru orantılı düşünülmesi gerektiğidir. Bu yönüyle bakıldığında bir programın başarısı amaçlanandan daha çok, yaşamda bunun ne kadar uygulamaya yansiyabildiği ve öğrencilerin öğrenmesini hangi ölçüde etkilediği ile bağlantılı görünmektedir.

Bir eğitim programı ne kadar işlevsel olarak hazırlanırsa hazırlansın, asıl olan programın uygulama sürecinde etkili bir biçimde işe koşulmasıdır. Bu yönüyle bakıldığında, bir öğretim programının etkili olmasında programın öğelerinden olan kazanım, içerik, öğrenme durumu ve değerlendirmenin etkili bir biçimde ve birbirleriyle ilişkili bir şekilde hazırlanmasının önemi yadsınamaz. Ancak programın başarısı-

nın uygulamadaki başarısı ile doğrudan orantılı olduğu göz önüne alındığında, bireye birtakım bilgi, beceri ve değerlerin nasıl kazandırılacağı ve bireyde istendik davranışların nasıl oluşturulacağı, öğrenme-öğretme sürecinde olup bitenlerle sıkı bir ilişki içerisinde. Çünkü bir programdan istenen verimi elde etmek öğrenme durumları olarak da ifade edilen öğretme-öğrenme durumlarının etkin bir şekilde düzenlenmesi ile mümkün olabilecektir. Öğrenme-öğretme süreci eğitim ortamının düzenlenmesinden içerik ve kazanımlara uygun strateji, yöntem, teknik ve araç-gereçlerin seçiminden uygulamaya kadar olan tüm işlemleri kapsamaktadır. Bireyde istenen davranışların kazandırılması, diğer bir deyişle kalıcı davranış değişikliği sağlanması ve etkili bir öğrenmenin oluşmasında yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlandığı söylenen yeni programda etkinliklerin payı büyüktür. Yapılandırmacı yaklaşımda öğretmenden beklenen davranış, eğitim-öğretim ortamının öğrencinin öğrenmeyi kendisinin yapılandırmasına olanak sağlayacak bir biçimde düzenlemek ve öğrencinin öğrenmesine, kazanım ve içeriğe uygun yöntem ve teknikleri belirleyerek etkinlikleri hazırlamak ve uygulamaktır. Çünkü sınıf ortamında öğretme-öğrenme sürecinin biçimlendiricisi, öğrenciler için uygun yaşantı ortamlarının hazırlayıcısı olan eğitim sistemimizin en önemli ögesi öğretmendir. Bu yönüyle bir eğitim programının uygulanmasında öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Ancak öğretmenlerin bu görevlerini yerine getirebilmesi öğretmenlerin niteliksel olarak etkili bir biçimde yetiştirilmesine bağlıdır (14). Bu konuya değinerek, öğrencilerin yetenekleri, hazır bulunuşluluk düzeyleri ve öğrenme tipleri farklı olduğundan, bir konunun “150 farklı yolla” öğretilebileceğini belirtmektedirler. Ancak öğretmenin bu 150 farklı yolu öğretim sırasında kullanabilmesi için uygun bir dil zenginliğine ve drama yeteneğine sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen adayları ile ilgili yapılan araştırma sonuçları dikkate alındığında, Hayat Bilgisi programında yer alan 30 becerinin yalnız altı tanesinde kendilerini yeterli bulmuşlardır. Öğretmen adayları özellikle “bilimsel araştırma yapma”, “planlı çalışma” gibi becerilerde orta düzeyin altında kendilerini yeterli bulmuşlardır (15).

Eğitim kademelerinin temelini oluşturan ilköğretim düzeyinde ve sınıf öğretmeni olarak görev yapan, hem çocuğun kişiliği hem de üst öğrenimdeki başarısında önemli bir rol üstlenen öğretmenlerin niteliksel eğitimi çok daha önemli bir işleve sahiptir. Çünkü ilköğretimde kazandırılan bilgi ve becerilerin bir yandan bireyin hayata atıldığı zaman kendisi ve toplum için daha üretken bireyler olarak yetişmesini, diğer yandan ise ileri eğitim kademelerindeki eğitimin temelini oluşturmaktadır. İlköğretim çağındaki çocukların somut işlemler döneminde olduğundan dolayı olay ve olguları bir bütün içinde algıladıkları göz önüne alındığında hayat bilgisi dersinin buna uygun olarak bir bütünlük içinde sunulması ve mümkün olduğunca ya hayatın kendisinde ya da somut materyal ve araç gereçlerle verilmesine olanak sağlanması gerekmektedir.

Bu yönüyle bakıldığında, öğrenci katılımına olanak sağlayacak şekilde aktif öğretime uygun olarak hazırlandığı söylenen ve 2005-2006 yılında uygulamaya konan ilköğretim programının uygulanmasında öğretmenlerin hangi yöntem ve tekniklere ne

ölçüde yer verdikleri ilgiye değerlidir. Zira etkili bir öğrenmenin oluşmasında öğretmenin uyguladığı yöntem ve tekniklerin önemli bir rolü vardır. Öğretmenler geleneksel öğretici rolünden kurtulamadığı ya da anlatım, soru-cevap gibi öğretmen merkezli yöntemlerin kullanılması durumunda programdan beklenen başarının sağlanması mümkün görünmemektedir. Programda belirlenen kazanımlara ulaşılması iyi düzenlenmiş bir içerik kadar, bu içeriğin öğrenciye nasıl kazandırılacağına yanıt veren, öğrenciyi öğrenme-öğretme sürecine aktif olarak katan yöntem ve tekniklere uygun olarak hazırlanmış etkinliklerle sağlanabilecektir. Bu yönüyle, bu araştırmada öğretmenlerin Hayat Bilgisi dersinde hangi yöntem ve tekniklere, ne ölçüde yer verdikleri sorusuna cevap aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma 2004 yılında deneme uygulaması yapılarak 2005–2006 yılında uygulamaya konan Hayat Bilgisi dersi öğretim programının, uygulamaya ne ölçüde yansıtıldığını belirleyerek öğretmenlerin bu ders kapsamında etkinlikleri uygularken hangi yöntem ve teknikleri kullandıklarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada betimsel bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmada ilk olarak öğretmenlerin görüşlerine başvurularak kullandıkları yöntem ve teknikler belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak ise Hayat Bilgisi öğretmen kılavuzu, öğrenci ders kitapları ve çalışma kitapları incelenerek etkinlikler içerisinde hangi yöntem ve tekniklere ne oranda yer verildiği saptanmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Sinop merkez ve merkez köylerdeki ilköğretim birinci kademede 1. 2. ve 3. sınıfları okutan 140 öğretmen, örneklemini ise araştırma kapsamına alınan ve rastgele seçilen 16'sı köyde 31'i şehirde görev yapan 28'i kadın 19'u erkek olmak üzere toplam 47 sınıf öğretmeninden oluşmuştur.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada Hayat Bilgisi Dersinde öğretmenlerin kullandıkları yöntemleri belirlemek için ilköğretim birinci kademedeki öğretmenlere uygulanmak üzere 20 maddeden oluşan ve öğretmenlerin öğretme-öğrenme sürecinde hangi yöntem ve teknikleri kullandığını belirlemek amacıyla likert tipi 5'li dereceleme ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek, Türkçe, Ölçme ve Değerlendirme ve Hayat Bilgisi alanındaki uzman kişilerin görüşü alınarak geliştirildikten sonra, deneme amacıyla Gelincik ve Fatih ilköğretim okullarında görev yapan 20 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Uygulama sonucunda maddelerin güvenilirliğini test etmek için faktör analizi yapılmış, maddelerin faktör yükleri yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, Cronbach Alpha güvenirlik değeri (,92) olarak bulunmuştur. Geçerlilik ve güvenirliği test edilen ölçek araştırma

kapsamına alınan 47 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Ayrıca Hayat Bilgisi öğretmen Klavuz kitapları ve ders kitapları incelenerek öğretmenlere yönelik olarak etkinlikler içerisinde hangi yöntem ve tekniklerin ve ölçme değerlendirme araçlarının önerildiği saptanmaya çalışılmış elde edilen bulgular tablolarda frekans olarak verilmiş ve yorumlanmıştır.

3. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Araştırma sonucunda uygulanan ölçek ve içerik analizi sonucu elde edilen bulgular verilerin karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi amacıyla tek tabloda birleştirilerek frekans ve yüzde olarak aşağıdaki şekilde düzenlenerek verilmiş ve bulgular yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 3.1. Hayat Bilgisi Dersini İşlerken Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Yöntem ve Teknikler	Hiçbir Zaman		Bazen		Orta Sıklıkta		Sıklıkla		Her zaman	
	f	%	F	%	F	%	f	%	f	%
Anlatım	18	38,3	22	46,8	4	8,5	1	2,1	2	4,3
Soru-Cevap	1	2,1	3	6,4	17	36,2	15	31,9	11	23,4
Tartışma	2	4,3	9	19,1	17	36,2	9	19,1	10	21,3
Demostrasyon (gösteri)	4	8,5	16	34	12	25,5	12	25,5	3	6,4
Grup Çalışması	9	19,1	14	29,8	13	27,7	13	27,7	11	23,4
Beyin Fırtınası	7	14,9	20	42,6	8	17	16	21,3	2	4,3
Yaratıcı Drama	3	6,4	9	19,1	12	25,5	11	23,4	12	25,5
Rol Oynama	2	4,3	15	31,9	12	25,5	15	31,9	3	6,4
Görüş Geliştirme	9	19,1	8	17	16	34	8	17	8	12,8
Altı Şapkalı Düşünme Tekniği	20	42,6	19	40,4	4	8,5	2	4,3	2	4,3
Konuşma Halkası	14	29,8	18	38,3	6	12,8	8	17	1	2,1
Örnek Olay	1	2,1	7	14,9	20	42,6	14	29,8	5	10,6
Problem Çözme	8	17	4	8,5	15	31,9	15	31,9	5	10,6
Proje Çalışması	7	14,9	17	36,2	12	25,5	8	17	3	6,4
Gezi Gözlem	6	12,8	24	51,1	13	27,7	4	8,5	-	-
İstasyon Yöntemi	28	59,6	14	29,8	5	10,6	-	-	-	-

Tablo 3.1'deki sonuçlar incelendiğinde gezi-gözlem yöntemini öğretmenlerin (% 51,1) bazen kullandığını belirttikleri, (% 8,5) sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bu sonuçta ortaya çıkan önemli bir nokta, ölçüğe yanıt veren öğretmenlerin büyük bir bölümünün Hayat Bilgisi dersinde gezi-gözlem yöntemini kullanmamalarıdır. Bu durum, öğrencinin gözlem, araştırma ve inceleme yaparak öğrenmesi gereken bir derste bütün bu unsurların göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Diğer ilginç bir sonuç ise öğretmenlerin % 46,8'nin anlatım yöntemini bazen kullandığı, % 38'ininde hiç kullanmadığı yönünde görüş belirtmeleridir. Bu sonuç, öğretmenlerin geleneksel öğrenme sürecinden uzaklaştığını göstermesi açısından önemli olmasına karşın, etkinliklerin incelenmesinde soru-cevap ve resim incelemeden sonra üçüncü sırada anlatım yönteminin kullanıldığı dikkate alındığında, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak yapılandırılan bir program açısından oldukça şaşırtıcıdır. Tablodaki sonuçlar incelendiğinde, öğretmenlerin önemli bir kesimi tarafından istasyon yöntemi (% 59,6), altı şapkalı düşünme tekniği (% 42,6), grup çalışması (% 19,1) görüş geliştirme (% 19,1) ve konuşma halkasını (% 29,8)'lik bir grup tarafından kullanılmamasıdır. Öğretmenlerin bazen kullandıklarını belirttikleri yöntemlerin daha çok aktif yöntemler olduğu görülmektedir. Bu yöntemler % 29,8 grup çalışması, % 42,6 ile beyin fırtınası, % 19,1 yaratıcı drama, % 31,9 rol oynama, % 40,4 altı şapkalı düşünme tekniği, % 38,3 konuşma halkası, proje çalışması % 36,2, istasyon yöntemi % 29,8 ve gezi gözlem % 51,1 olarak görünmektedir. Bu yöntemleri her zaman ve sıklıkla kullanan öğretmenlerin oranı da oldukça düşük görünmektedir.

Tablo 3.2. İlköğretim Hayat Bilgisi Öğretmen Kılavuzu ve Ders Kitabındaki Etkinliklerde Yöntem, Teknik ve Stratejilere Yer Verilme Durumu

Strateji Yöntem ve Teknikler	F
Anlatım	43
Soru-cevap	108
Tartışma	36
Grup çalışması	5
Beyin fırtınası	25
Yaratıcı drama	4
Dramatizasyon	11
Örnek olay	2
Proje çalışması	4
Gezi	1
Yazma	15
Görsel materyal okuma (Fotoğraf ve resim inceleme)	60
Okuma stratejisi (tahmin etme çıkarımda bulunma).	31

Tablo grafik ve kroki hazırlama	2
Araştırma -inceleme çalışmaları	9
Öykü tamamlama	2
Gözlem-inceleme	6
Deney	4
Eğitsel oyun	6
Karşılaştırma ve zıtlık bulma	12
Sergi	3
Gösteri (VCD ve film izlettirme).	8
Gösterip-yaptırma	5
Bilmece doldurma	1

Tablodaki sonuçlar (16) Hayat Bilgisi Öğretmen Kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabı incelenerek çıkarılmıştır.

Tablo 3.2'deki veriler incelendiğinde Hayat Bilgisi öğretim programında kullanılan yönerge ve ifadelerde belirtilen aktif öğretim yöntemleri yerine, geleneksel eğitim yöntemlerinden olan soru-cevap (108), görsel materyal inceleme (60), ve anlatım yöntemine (43) oldukça geniş yer verildiği görülmektedir. Bu yöntemleri tartışma (36), okuma stratejisi (31), beyin fırtınası (25), yazma (15) ve karşılaştırma ve zıtlık bulma (12) etkinliklerine yer verildiği görülmektedir. Bu yönüyle tablo değerlendirildiğinde 1998 programından farklı olarak soru-cevap, tartışma ve beyin fırtınası tekniğine etkinlikler içinde önemli oranda yer verilerek öğrenciyi tartışma yöntemi ile sürece aktif olarak katmaya ve bilgiyi yapılandırmasına olanak sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Tablo 3.2'deki sonuca benzer şekilde gezi yönteminin yalnızca bir etkinlikte müzeler haftasında kullanılması Hayat Bilgisi dersinin amaç ve ilkeleri ile uyumadığı açıkça görülmektedir. Bu yönüyle programın 1926 programının bile gerisinde olduğu söylenebilir. Aynı şekilde programda öğrencinin aktif katılımına olanak veren istasyon, yöntemi, görüş geliştirme, altı şapkalı düşünme tekniği gibi yeni yöntem ve tekniklere yer vermemesi programın tanıtımında açıklanan aktif öğretme-öğrenme yöntemlerine yeterli oranda yer verilmediği göstermektedir. Program açısından önemli görülebilecek diğer bir eksiklik ise öğrencilerin etkili iletişimime ve toplumsallaşmasına olanak sağlayan işbirlikli öğrenme ve grup çalışmasına yer vermemesidir.

Tablo 3.3. Etkinliklerde Kullanılan Değerlendirme Teknikleri

Değerlendirme Teknikleri	F
Gözlem formu	16
Soru-cevap (Yazılı ve sözlü sorular)	10
Öz değerlendirme formu	8
Tartışma	7
Performans	1
Proje değerlendirme	4
Ürün dosyası	5
Sergileme	2
Form doldurma	1
Resim yaptırma	1
Değerlendirme formu	8

Tablodaki sonuçlar (16) Hayat Bilgisi Öğretmen Kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabı incelenerek çıkarılmıştır.

Tablo 3.3'teki sonuçlar incelendiğinde Hayat Bilgisi dersi için MEB tarafından önerilen etkinliklerin değerlendirme sürecinde öğrencinin öğrenme sürecinde değerlendirilmesine olanak sağlayan gözlem, öz değerlendirme, ürün dosyası (portfolyo) gibi teknikler yanından soru-cevap, tartışma, sergi gibi hem süreç hem de sonuç temelli değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak ağırlığın yine sonuç temelli değerlendirme tekniklerine verildiği görülmektedir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

Toplumsal olguları, olayları ve bireyin yakın çevresini tanımasında önemli bir işlevi olan Hayat Bilgisi dersinin amacına ulaşmasında, bu dersin özelliğine uygun yöntemlerin seçilmesi ve dersin içeriğine uygun etkili bir öğrenme ortamının oluşturulması oldukça önemlidir. Hayat Bilgisi programının tanıtımında da öğrenciyi öğrenme sürecine katan yöntemlerin kullanılacağı belirtilmesine karşın, araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda öğretmenler tarafından bu yöntemlerin etkili bir şekilde kullanılmadığı saptanmıştır. Hayat Bilgisi programında aktif öğretim yöntemlerine yer verildiği söylenmesine karşın MEB'in hazırladığı ve halen öğretmenlerce kullanılan ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitaplarındaki etkinlikler incelendiğinde de aktif öğretim yöntemlerine yeterli oranda yer verilmediği ve uygulamaya bunun yeterince yansımadağı söylenebilir. Ayrıca programda aktif yöntemlere yer verileceği belirtilmesine karşın, araştırma sonucunda öğretmenlerin önemli bir kısmının bu ders için hayati öneme sahip olan gezi-gözlem yöntemi, istasyon yöntemi, altı şapkalı düşünme tekniği, konuşma halkası ve görüş geliştirme gibi teknikleri çok az kullandıkları saptanmıştır. MEB'in hazırladığı ve halen okullarda öğretmenlere uygulanması için öne-

rilen etkinliklerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bulgularda da gezi yöntemine sadece müzeler haftasında 1 kez yer verildiği, gözlem ve incelemelere yalnızca 6 etkinlik içerisinde yer verildiği, yaratıcı drama yöntemine 4 etkinlikte yer verildiği; istasyon, görüş geliştirme, konuşma halkası gibi tekniklere hiç yer verilmediği görülmüştür. Etkinlikler içerisinde daha çok soru-cevap, fotoğraf ve resim inceleme, anlatım, tartışma, beyin fırtınası yöntem ve tekniklerine yer verildiği görülmüştür. Bu yönüyle bakıldığında yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlandığı belirtilen Hayat Bilgisi dersi programında öğrenciyi düşünmeye sevk eden, yaratıcılığını geliştiren beyin fırtınası gibi tartışma yöntemlerine yer verilmesi ve anlatım yönteminin bir önceki programa göre daha az kullanılması; düşünen, tartışan ve öğrenmesini kendisi yapılandıran öğrenciler yetiştirme açısından olumlu olmasına karşın, “Doğada neler görüyorsunuz, Canlıların ortak özellikleri nedir?” gibi konuların sadece resim ve fotoğraflardan incelettirerek öğretilmesi, somut öğrenme yerine soyut öğrenme ortamı yaratacağından etkili bir öğrenmeye de engel olabilecek nitelikte verilmiştir. Aynı şekilde en etkili öğrenmenin bireyin tüm duyularını harekete geçirerek sağlanabileceği gerçeği dikkate alındığında, yaparak-yaşayarak öğrenmeye olanak sağlamayan bir eğitim ortamının etkili ve verimli bir öğrenme sürecini gerçekleştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu açıdan bakıldığında yeni hayat bilgisi programında farklı yöntem ve tekniklere yer verilmesine karşın, öğrenme sürecini ders kitapları ve sınıf ortamına sıkıştıran ve yapılandırmacı yaklaşımı tartışma ve resim inceleme yöntemlerine indirgeyen bir yaklaşımla bireyin yaşamı ve yakın çevresini anlaması ve anlamlandırması oldukça zor görünmektedir.

Öneriler

1. Hayat Bilgisi dersi için hazırlanan ve öğretmenlere önerilen etkinliklerin programın amaçları göz önüne alınarak yeniden düzenlenmelidir.
2. Öğrenme sürecini sınıfla sınırlandırmak yerine, yaşamın her alanın öğrenme ortamına dönüştürülmesi gerekmektedir.
3. Gezi-gözlem, inceleme gibi yöntem ve tekniklere yer verilerek ,gerçek nesne ve objelerin yerinde incelenmesi ve gözlemlenmesine fırsat yaratarak bireyin gerçek ortamlarda öğrenim görmesine olanak sağlanmalıdır.
4. Bireyin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlayan ve yaratıcılığını geliştiren görüş geliştirme, konuşma halkası, altı şapkalı düşünme tekniği, yaratıcı drama gibi yöntem ve tekniklere etkinliklerde geniş yer verilmelidir.
5. Okullar araç-gereç ve materyal açısından geliştirilmelidir.
6. Okullarda öğrencilerin uygulama yapabileceği uygulama alanları oluşturulmalıdır.
7. Her okul öğrencilerle birlikte yaşamsal bir müze haline getirilmelidir.

8. Öğretim yöntem ve teknikleri konusunda öğretmenlerin gelişimi için hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmeli, kaynak ve materyaller sunularak öğretmenlerin gelişimine olanak sağlanmalıdır.

5. Kaynakça

1. Binbaşıoğlu, C. (2003). **Hayat Bilgisi Öğretimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
2. Çilenti, K. (1988). **Eğitim Teknolojisi**. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
3. Sönmez, V. (2005). **Hayat Bilgisi Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
4. Baymur, A. F. (1937). **Hayat Bilgisi Öğretimi**. İstanbul: Devlet Basımevi.
5. Petrof, G. (1993). **Okul ve Hayat**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
6. Sabancı, A. ve Şahin, A. (2005). “Öğretmen Etkinlik Odaklı Hayat Bilgisi Öğretiminde Sınıf Yönetimi Değişkenleri Açısından Değerlendirilmesi: Bilen Öğretmenden Bulduran Öğretmene Doğru”. Kayseri: **Eğitimde Yansımalar VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu**.
7. Güngördü, E. (2001). **İlköğretimde Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
8. Güteryüz, H. (2008). **Hayat Bilgisi Öğretimi**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
9. Erkan, S. (1996). “Cumhuriyetten Günümüze İlkokul Programları ve Hayat Bilgisi Programı. **Çağdaş Eğitim Dergisi**. (220),19-24.
10. MEB. (2005). **İlköğretim hayat Bilgisi dersi Öğretim Program ve Kılavuzu (2.2.3 Sınıflar)**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
11. Küçükahmet, L. (2005). “2004 Hayat Bilgisi Programının Değerlendirilmesi”. Kayseri: **Eğitimde Yansımalar VIII Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu**.
12. Özden Y. (2006). *2004 Hayat Bilgisi Pilot Programının, 1998 Hayat Bilgisi Programıyla Karşılaştırılması.*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
13. Belet, D. (1999). *İlköğretim Okullarında Uygulanan Hayat Bilgisi Programının Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
14. Wilson, S. M., Shulman, L.S., & Richert, A.E. (1987). “150 Different Ways” of Knowing: *Representations of Knowledge in Teaching.*” In J. Calderhead (Ed.), **Exploring Teachers Thinking**, London, Cassell, (104-124).
15. Acat, B. vd. (2005). “Öğretmen Adaylarının İlköğretim Hayat Bilgisi Programında Yer Alan Becerilere Sahip Olma Düzeylerine İlişkin Görüşleri”. Kayseri: **Eğitimde Yansımalar VIII. Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu**.
16. Atlıhan, A. ve Özel Eren, E. vd. (1969). **İlkokul Programı**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. .